o ovim disciplinama s ciljem da bude udžbenik studentima pedagoških usmjerenja studija povijesti kojima pomoćne povijesne znanosti trebaju upravo na razini informacije, a ne kao priručnik za povijesna istraživanja. Međutim, izvedba nije provedena *lege artis*. Kao prvo zanemaren je temeljno načelo udžbeničke literature, načelo ujednačenosti. Ne smije se dogoditi da se različiti kriteriji upotrebljavaju kod obrade pojedinih tematskih cjelina. Dakako, za autora je olakšavajuća okolnost to što je ipak prvi u jednom priručniku pokušao objediniti veliki broj disciplina koje su različite i po svojoj metodologiji i po relevantnosti za istraživača povijesti. Naime, neke su se definirale kao pomoćne povijesne discipline i imaju s tog aspekta razvijenu metodologiju, a od nekih povjesničari prihvaćaju samo rezultate. Stoga je to zaista sklizak teren i možda još nije vrijeme za ovakve sveobuhvatne preglede, jer se nije metodološki iskristalizirao odnos povjesničara prema tim srodnim znanostima s odgovorom na pitanje u kojoj mjeri neke od njih postaju pomoćne discipline u istraživanju, a koliko je i kako moguća primjena njihovih rezultata u interdisciplinarnom pristupu istraživanja povijesti.

SVEUČILIČNI UDŽBENIK ZA POVIJEST SREDNJE I JUGOISTOČNE EUROPE U SREDNJEM VIJEKU

IVAN BALTA, PREGLED POVIJESTI SREDNJE I JUGOISTOČNE EUROPE U SREDNJEM VIJEKU
SveuČiliŠte Josipa Jurja Strossmayera, PedagoŠki fakultet Osijek, Osijek 1999.

IVICA PRLENDER

Sudeći prema Proslovu (str.4) ovaj je udžbenik "namijenjen prvenstveno studentima povijesti, posebno studentima dvopredmetnog studija povijesti, koji se u Republici Hrvatskoj mogu studirati na sva četiri sveučilišta, posebno na Pedagoškom fakultetu u Osijeku." I ne samo to jer rečeni udžbenik "nije namijenjen samo studentima povijesti, već i drugim studentima humanističkih i društvenih usmjerenjenja." No, za namjene i želje sam gospodin Balta - sudeći po onome što on naziva udžbenikom - ne može biti odgovoran. Uostalom, kao ni za bilo kakvu umotvorinu iz područja povijesnih znanosti. Vjerujem da će naredni retci valjano obrazložiti izrečenu tvrdnju.

Proslov udžbenika gospodina Balte razdijeljen je na tri dijela. Prvi je naslovljen "Pregled povijesti srednje i jugoistočne Europe u srednjem vijeku." U njemu stoji: " Program obuhvaća razdoblje od velike seobe naroda do sredine XV. stoljeća. Komparativnim se pristupom studiraju temeljni društveni, politički, gospodarski i kulturni procesi na čitavom prostoru središnje i jugoistočne Europe. Težište je na povijesti društva."

Navedeni retci doslovno su prepisani iz programa predmeta Povijest srednje i jugoistočne Europe u srednjem vijeku na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, što sam ga napisao još akademske 1994/1995. Ali, u drugom dijelu proslova naslovljenom "Osnovne teme", gospodinu Balti više nije dovoljno dobar moj

tekst pa ga dopunjavanjem nastoji popraviti. Tako će, nakon suvišnog intarziranja imena brojnih srednjovjekovnih državnih tvorbi, me|u kojima su primjerice i "države Slovenaca", smoći i ovakvu rečenicu: "Hrvati su i njihove zemlje obrađeni enciklopedijski, jer se izučavaju u posebnom nacionalnom predmetu Hrvatske povijesti."

Na sljedećoj, 5. stranici Proslova, valjda ipak svjestan kako će strukturirati tekst narednih stranica, gospodin Balta kao da zaboravlja ranije istaknuta, *prepisana,* načela o komparativističkom pristupu pa bilježi: "U pregledu povijesti srednje i jugoistočne Europe u srednjem vijeku *pregledno* su (istakao I.P.) povijesno obrađeni srednjoeuropski narodi (Hrvati, Austrijanci, Mađari, Česi, Slovaci, Talijani, Poljaci i Slovenci) i jugoistočni narodi (Grci, Bugari, Turci, Makedonci, Srbi, Crnogorci, Albanci i Rumunji - Vlasi/Moldavci), povijest naroda Bosne/Huma u srednjem vijeku, te papa u srednjem vijeku."

Gospodin Balta, dakle, među "jugoistočnim narodima" u srednjem vijeku ima posebno izdvojene Vlahe/Moldavce. A ne objašnjava nam zašto. S druge strane narod (ili možda narodi) Bosne/Huma ne pripada/ne pripadaju ni srednjoeuropskim narodima, ni "jugoistočnim". Njemu/njima pridružio je svoju "preglednu i povijesnu obradu papa u srednjem vijeku." Zaista, nije mi se lako domisliti povodima ovakvom razredbenom postupku unutar Proslova. Moguće da odgovor leži u Baltinom razlikovanju "historijskih" i "nehistorijskih naroda" iz prethodnog pasusa. No, to i nije bog-zna-što budući da naš autor povijesnog sveučilišnog udžbenika razlikuje dopunsku od dodatne literature, te historiogarfiju. Evo kako: "Obrađeni su samo temeljni povijesni podaci, koje valja i treba dopuniti s dopunskom i dodatnom povijesnom literaturom, historiografijom te povijesnim izvorima."

Ako ste uočili da gospodin Balta razlikuje nasuprot dvjema vrstama povijesne literature, pa još i historiografije, povijesne izvore, varate se. Naime, uvaženi je autor tko-zna-gdje doznao kako postoji nešto što nazivaju povijesnim izvorima, ali popisi djela priloženih poslije svakog poglavlja jasno svjedoče da mu nije bilo dano proniknuti u kriterij razlikovanja povijesnih vrela i historiografske produkcije.

Ali, nema mjesta panici! Ovaj je udžbenik namijenjen za studente druge godine studija, a oni bi već u brucoškom uzrastu morali s takvim pitanjima biti na čistu. Zato ih, nadam se, neće zbuniti ni razlaganje na stranici 175. Naime, tamo stoji zabilježeno: "Izvorom se smatra sve ono iz čega se može crpsti historijsko znanje, zapravo izvori su materijal iz kog se dobivaju podaci za rad na rekonstrukciji prošlosti. No takvih je izvora vrlo malo za starija vremenska razdoblja, a bez njih nema historije, tj. historije mnogih stoljeća i pojedinih razdoblja, a pogotovo godina, te se tako ne zna ništa za itekako važne i prohujale događaje i ličnosti koje su stvarale povijest svijeta ili povijest svojih naroda."

Posve originalno Baltino viđenje povijesnih izvora ovdje ne završava. Jer on vrela dijeli na "1. Preostatke; 2. Tradiciju". Pa kaže: "Među preostacima su važni, uz ostalo, kao izvori prvog reda - SPISI I ISPRAVE. U tradiciju spadaju ANALI I LJETOPISI (obično anonimni), koji bilježe suhoparnim načinom u pojedinoj godini nekoliko riječi o stanovitom događaju ili pojavi. Djelo su obično jednog ili više ljudi koji obično žive u samostanu. Pored njih (? - op.I.P.) se ističu KRONIKE koje idu od tzv. stvaranja svijeta do doba u kome sastavljač živi, te BIOGRAFIJE ili ŽIVOTOPISI i ŽITIJA, "POHVALNA SLOVA" ili POHVALE, RODOSLOVI, LEGENDE itd.

Historijski izvori su: TEKSTOVI, PREDMETI ili ČINJENICE iz kojih se može crpsti saznanje o prošlosti. Sa stajališta kritike, prema odnosu na događaje ili procesu o kojima govore oni se mogu podijeliti i na: IZVORE PRVOG REDA i IZVORE DRUGOG REDA."

No, Baltinoj invetivnosti oko definicije i klasifikacije povijesnih vrela tu nije kraj. Zato

on nastavlja: "Uporedo s ovom podjelom upotrebljava se i podjela na: "SUVREMENE IZVORE i KASNIJE IZVORE, zapravo na: DOMAĆE i STRANE IZVORE."

Ako je i o povijesnim izvorima - dosta je. Vratimo se Proslovu. U tom tekstu koji u cijelosti ne obasiže niti dvije stranice naš se pisac (koji je već najavio "enciklopedijsku obradu" hrvatskog srednjovjekovlja) 18 redaka niže ponovno osjeća pozvanim odrediti prema hrvatskoj povijesti pa piše da će ona biti "...ovdje izložena načelno - pregledno." U njegovoj provedbi "načelno - preglednog" pristupa (ma što to značilo!) to podrazumijeva jedva četiri stranice teksta prepunog imena, godina i toponima, plasiranih u najblaže rečeno nepismenim i nebuloznim rečenicama. Među njima nepravedno bi bilo ne istaknuti da su Hrvati - makar prema našem sveučilišnom nastavniku i piscu sveučilišnog udžbenika - "u novoj postojbini između Raše, Drave i Drima organizirali četiri hrvatske zemlje-kneževine." Jednu od njih definira rečenica "Bosansku Hrvatsku ili Bosnu, centralni dio Bosne, na istoku od Drine."

Kako bi Baltin pojam "enciklopedijskog" ili/i "načelno-preglednog" prikaza hrvatskog srednjovjekovlja bio jasniji valja reći da je nasuprot četiri stranice teksta šest stranica potrošio da bi dao čitav niz ne samo nepotrebnih, naslovu neprimjerenih, nego i znanstveno nepouzdanih popisa imena kraljeva, hercega, banova, knezova, biskupija i nadbiskupija. Uz to spomenuti je da prilog naslovljen "Izvori i literatura", u kojemu su beznadno izmiješani naslovi publiciranih i nepubliciranih vrela s historigrafskim djelima, te ekstenzivno citirani izvori s podacima o njihovim autorima, zauzima čak dvostruko više prostora od matičnoga teksta. I u tolikom prostoru Balti nije bilo moguće dati baš niti jedan potpuni bibliografski podatak. I u tolikom prostoru za Baltu je najsvježije ostvarenje hrvatske medijevistike, koje on nesebično nudi studentima povijesti svih hrvatskih sveučilišta, pa i "drugim studentima humanističkih i društvenih usmjerenja," knjiga rasprava Dominika Mandića objavljena u Rimu 1963. godine! Od tada, dakle u gotovo pola stoljeća, hrvatska povijesna znanost, makar prema gospodinu Balti, nije uspjela iznjedriti baš niti jedan naslov koji bi zaslužio, ako ne prihvaćanje ili kritički osvrt, barem uvrštavanje u famozni popis.

Nakon poglavlja "Hrvati u srednjem vijeku", slijedi niz od 16 poglavlja posvećenih "Austrijancima, Mađarima, Česima, Slovacima, Poljacima, Talijanima, Slovencima, Bosni/ Humu, Grcima/Bizantu, Bugarima, Srbima, Crnogorcima, Makedoncima, Albancima, Rumunjima/Vlaškoj, Moldaviji i Transilvaniji, Turcima." Ovaj bi čudesni niz valjda morao ispuniti unaprijed istaknuti komparativistički pristup studiju s težištem na društvenoj povijesti! U njemu ni sve pobrojane srednjovjekovne povjesnice nisu prošle ništa bolje od hrvatske. Primjerice turska povijest, bez koje je naprosto nezamislivo govoriti o srednjovjekovlju u srednjoj i jugoistočnoj Europi, prikazana je na niti dvije stranice. A na njima je jedva trećina prostora posvećena razdoblju turskog prisustva u Europi! Tekstu prepunom suvišnih i često posve pogrešnih podataka, položenih u slabo povezane i uglavnom nesuvisle rečenice, pridodana je "Genealogija turskih sultana iz dinastije Osman". Popis imena i godina pod tim naslovom ne daje baš niti jedan genealoški podatak, ali posve nedvojbeno svjedoči kako gospodin Balta, osim što ne razlikuje izvore i literaturu, naprosto ne zna ni što je to genealogija.

No, gospodin Balta zna već u Proslovu sažeti smisao pa naučava buduće hrvatske povjesničare: "Ako je povijest učiteljica života, ona se u svojoj povijesnoj osobitosti pokazivala u srednjoj i jugoistočnoj Europi u srednjem vijeku." Nakon toga, naravno bez ikakvog objašnjenja, donosi abecedu "grčkog i latinskog pisma," da bi se ponovno vratio svom osebujnom poučavanju pa studentima poručuje: ""ŽIVOT IMA VIŠE MAŠTE, NEGO ŠTO IH MI IMAMO U SNOVIMA" (Christopher Columbo, 1492. godine)" Evo jedine

rečenice ovog udžbenika s kojom se moram bezrezervno složiti! Jer Baltin je udžbenik stopostotno potvrđuje. Tim prije što je u njezinoj neposrednoj blizini otisnuto nešto što vam budući nisam u stanju razumjeti, pa onda ni ocijeniti, moram prepisati:

- magični kvadrat/-zbroja 34-/

16 3 2 13
5 10 11 8
9 6 7 12
4 15 14 1

Vjerujem da je nakon svega rečenog suvišno obrazlagati zbog čega držim kako gospodin Balta nije odgovoran za pojavu knjige koja je stavljena u upotrebu kao sveučilišni udžbenik. I to, kako piše u impressumu uz "SUGLASNOST SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU br. 8/99 od 29. ožujka 1999. godine." Urednik ove i ovakve knjige je Antun Babić, red. prof. Recenzenti su joj doc.dr.sc. Miroslav Granić i dr.sc. Stjepan Sršan. Lektor je, a ima ga razloga ne zaboraviti, doc.dr.sc. Ana Pintarić. Za nakladnika udžbenik potpisuje dr.sc. Zdravko Fraj, izv. prof.

I na kraju, ali zapravo na prvom mjestu, složimo li se da gospodin Balta ne može biti odgovoran, tko je zapravo odgovoran!?

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIII
ZAGREB 2000.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIII, str.1-283, Zagreb 2000.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky